

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ПРОФЕСОРА Л.Ф. МІРОШНИЧЕНКО В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЛІТЕРАТУРИ

Сафарян С.І.

*Інститут післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Б. Грінченка*

*Учитель зможе спрямувати творчу
діяльність учня лише у тому разі,
якщо сам буде творчо розвиненою
особистістю.*

Л.Ф. Мірошніченко

Самостійному шкільному предмету світової літератури вже два десятиріччя, майже стільки ж вітчизняній методиці навчання цього предмета в школі.

Перші кроки життя і курсу, і методики його навчання були непростими. Мабуть, багатьом ще пам'ятні і дефіцит запропонованих навчальними програмами художніх текстів, і недосконалість самих шкільних програм, і відсутність належного навчально-методичного забезпечення, і несформованість та невизначеність чітких методологічних і методичних орієнтирів у навчанні світової літератури в школі.

Період, який пережили наш предмет і методика його навчання, можна, без сумніву, назвати етапним. Нині вже не окремі новатори, а весь загаль вчителів-словесників навчає літературі не за заскоружлими канонами радянських часів, а у дусі сучасних вимог – як мистецтво слова. Давно вже минули часи блукання манівцями моралізаторських повчань та видобування із художнього твору тільки виховних аспектів. Безперечно велика заслуга у подоланні відживших стереотипів, у розбудові й утвердженні нашого предмета українських освітян: вчителів-практиків, методистів та науковців.

Зокрема, неможливо переоцінити вагомий внесок у процес становлення та розвитку шкільного предмета «Світова література» й особливо його методики навчання проф. Лесі Федорівни Мірошніченко. Саме вона та очолювана у той час нею кафедра методики викладання світової літератури НПУ ім. М. Драгоманова стояли біля витоків вітчизняної методичної науки. Першим підручником у неза-

лежній Україні з методики викладання світової літератури у середніх навчальних закладах є підручник Мірошніченко Л.Ф. Без перебільшення зазначимо, що нині це настільна книга наших вчителів-філологів. Ідеї та наукові дослідження проф. впроваджуються у шкільній практиці. Як відомо, ці дослідження спрямовані на розробку методичних засад формування вдумливого читача, на специфіку роботи з перекладними художніми текстами, на пошук продуктивних форм, методів, прийомів навчання, на визначення етапів роботи над художнім твором у класі, на обґрунтування різних шляхів аналізу художніх текстів відповідно до їхньої жанрової специфіки тощо.

Окремо значну увагу Леся Федорівна завжди приділяє формуванню особистості вчителя світової літератури. Вона завжди тісно та творчо співпрацює з інститутами післядипломної педагогічної освіти, активно зустрічаючись із учителями, передаючи їм свої знання та досвід. Девізом її професійного життя, без сумніву, є слова Томаса Фуллера «Якщо ви маєте вогонь знання, дайте іншим запалити від нього свої світильники».

Зокрема, нас зацікавили ідеї проф. Мірошніченко щодо розвитку педагогічної творчості вчителя як складової його професійної майстерності. Саме такі поняття як «творчий вчитель» та «учитель-новатор» Леся Федорівна визначає як своєрідні ступені сходження до професійних вершин. На її думку, «Творчість учителя-словесника – це виснажлива (якщо згадати відоме поняття «муки творчості») і водночас радісна (творче натхнення та його здобутки) цілеспрямована діяльність, наслідком якої стане навчання й виховання всебічно розвиненої особистості».

Ми пропонуємо розглянути окремі технології формування педагогічної творчості учителя, які можна застосовувати у системі методичної роботи, здійснюваної інститутами післядипломної педагогічної освіти, які покликані підвищувати кваліфікацію наших вчителів.

Коли йдеться про підвищення кваліфікації, насамперед, маються на увазі якісні зміни у професійній компетентності вчителя. Пригадаймо, що ж являє собою поняття «**професійна компетентність**»? Це сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки

професійної діяльності, використовувати (застосовувати) необхідну інформацію.

У результаті удосконалення професійної компетентності народжується таке явище, як **педагогічна майстерність**, яка тісно зв'язана з **педагогічною творчістю**. Головними ознаками педагогічної майстерності вчителя є бездоганне вміння навчати учнів, формувати в них позитивні риси особистості, розвивати їхні творчі здібності та нахили.

У контексті зазначеної теми, ми б хотіли окреслити проблему такої складової професійної компетентності, як педагогічна творчість, оскільки ще з радянських часів усім нам добре знайоме таке визначення професійної діяльності вчителя: це сама творча із масових і сама масова із творчих професій.

Що ж таке педагогічна творчість і чому вона є однією із основних складових професійної компетентності вчителя? В.О.Сухомлинський визначав педагогічну творчість як особливу галузь педагогічної науки, яка займається виявленням закономірностей формування творчої особистості. Інші ж вчені (М.Нікандров, В. Кан-Калик, Л. Рувинський) розглядають педагогічну творчість як пошук вчителем нових рішень у постановці нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності. І нарешті педагогічний словник визначає педагогічну творчість як оригінальне та високоефективне вирішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання і навчання.

Поняття педагогічної творчості включає у себе творчу педагогічну діяльність вчителя і творчу навчальну діяльність учня в їхній взаємодії та взаємозв'язку, тобто педагогічна творчість – це особистісно орієнтована розвивальна взаємодія вчителя та учня, яка зумовлюється певними психолого-педагогічними умовами і забезпечує подальший творчий розвиток особистості і рівня творчої діяльності вчителя. Інакше кажучи, ефективність формування творчої особистості учня напряду залежить від творчої діяльності педагога, його професійної майстерності. Навчити творчості може тільки творча особистість, яка наділена яскраво вираженими креативними рисами: розвинутою творчою уявою, фантазією та інтуїцією, схильністю до педагогічних інновацій, розвиненим продуктивним мисленням, здат-

ністю до комбінування, свободи асоціацій. Творчий педагог створює у класі атмосферу, що передбачає схвалення, підтримку пошукової активності учнів, ініціативи, оригінальності та самостійності у вирішенні навчальних завдань, розробку і конструювання нових форм навчальної взаємодії, широкого застосування інтерактивних технологій навчання, спрямованих на розвиток творчої особистості.

Основне завдання інститутів післядипломної педагогічної освіти полягає саме у формуванні та розвитку названих рис. Оскільки, як зазначає дослідник Загвязинський, «Навчити творчості вчителя можна й необхідно», а Платон у свій час сказав: «Майстрами не народжуються, ними стають».

Тривалий час побутувала думка, що здатність до творчості, іншими словами, творчі здібності, це щось на кшталт вроджених рис, вони або є, або їх немає. І коли йшлося про творчість, то завжди поряд вживалося дієслово «розвивати». Сучасні наукові дослідження спростовують цю думку і наголошують, що творчість можливо не тільки розвивати, а й навчати їй. Так, зокрема, вчені В. Андрєєв, А. Бертон, Л. Виготський, Г. Костюк, С. Рубінштейн та ін. наголошують, що навчання творчості та продуктивному мисленню можливе, воно зумовлене дією «**механізму переносу**», тобто вправління у творчій діяльності в одній галузі може бути перенесене на іншу галузь.

Навчання ж педагогічній професійній творчості зумовлене, насамперед, дією «**механізму наслідування**», основний принцип якого полягає у тому, що наслідування творчої діяльності у процесі підвищення професійної компетентності переходить поступово у власну творчість.

Отже, завдання методистів та викладачів у системі підвищення кваліфікації вчителів, створити такі ефективні умови, щоб «механізми переносу та наслідування» у процесі формування педагогічної творчості почали працювати. Ці умови необхідно створювати як у курсовий, так і у міжкурсний періоди. Названі механізми запрацюють тоді, коли вчитель повною мірою буде залучений до участі у роботі авторських, проблемно-тематичних курсів, семінарів, конференцій, творчих груп, у конкурсах, в засіданнях методичних об'єднань, у процесі апробації, рецензування навчальної та методич-

ної літератури, у розробці власних програм та проектів, у підготовці учнів до олімпіад, творчих конкурсів, захисту робіт в МАН тощо.

У процесі планування, організації та проведення всієї цієї роботи методисти інститутів ППО можуть застосовувати, звичайно, різні форми і методи. Проте, на нашу думку, ми маємо широко використовувати у роботі з вчителями ті ж інноваційні технології, які пропагуємо і застосовуємо у роботі з учнями. Адже, як відомо: «Вчити дорослих – це означає відновити давно забуту дитячу творчість» (вислів належить композитору Громадському).

Вся система методичної роботи з вчителями, як у курсовий, так і у міжкурсний період, відноситься до, так званих, *зовнішніх чинників формування педагогічної творчості*. Крім них є ще і *внутрішні*, до яких ми, насамперед, відносимо саму особистість вчителя: силу його характеру, рівень розвитку інтелектуальних здібностей, рівень креативності, який полягає у здатності приймати нестандартні рішення, висловлювати оригінальні ідеї, швидко знаходити вихід із проблемних ситуацій. Тому хотілося б завершити наведену раніше цитату з дослідження п. Загвязинського: «Навчати творчості вчителя можна й необхідно, але формувати свій стиль може лише сам вчитель, збагативши себе як особистість, розширюючи свій світогляд, виховуючи свої почуття».

В. Сухомлинський зазначав, що робота вчителя – це творчість, а не буденне заштовхування у дітей знань. Особливо ж це стосується вчителя літератури, який просто приречений на творчість, оскільки має справу з величними творіннями світового письменства і як ніякий інший вчитель-предметник виконує важливу роль у формуванні творчої особистості школяра, його духовних, моральних, естетичних уподобань.

Навчання літературі - це специфічна галузь творчої педагогічної діяльності, яка вимагає від вчителя творчого нестандартного художньо-педагогічного мислення. Як слушно зазначає проф. О. Куцевол, словесник мусить мати добре розвинуте естетичне відчуття краси художнього слова, а також навички глибокого й адекватного осмислення змісту і форми художнього твору. На її думку, яку ми повністю поділяємо, якщо вчитель не володіє художньо-дослідницькими навичками, не вміє самостійно проаналізувати ідейно-

естетичне ціле художнього твору, осмислити його неповторність, а лише покладається на репродукцію «чужих» думок з мудрих літературознавчих джерел, які так і не стали його власними відкриттями й переконаннями, то такі знання, безперечно, не можуть бути основою для майбутньої творчості.

Інша проблема полягає у недостатній методичній підготовці наших вчителів. На жаль, серед них ще багато таких, які мають доволі ґрунтовні знання з літературознавства, добре ерудовані в галузі світової культури, мистецтва, але геть не вміють донести весь цей багаж до дітей, продукуючи правильні за змістом, але такі нудні, сірі, трафаретні уроки.

Професійним обов'язком учителя є постійне підвищення кваліфікації, удосконалення професійної компетентності. Це головна умова творчої діяльності і зростання педагогічної майстерності. Невипадково видатні педагоги минулого підкреслювали, що вчитель залишається вчителем, поки самотійно вчиться.

Таким чином, це і окреслює коло проблем, над якими потрібно працювати методистам та викладачам ІППО, підвищуючи професійну компетентність наших вчителів. Ми маємо, з одного боку, допомогти вчителеві заповнити певні прогалини у його літературознавчій освіті, для цього запрошуємо на лекції вчених-літературознавців, проводимо семінари, на яких знайомимо з новітніми літературознавчими дослідженнями, з іншого, – і це основне – постійно працюємо над удосконаленням методичної палітри вчителя, допомагаючи йому стати справді творчим педагогом.

Варто також наголосити, що кожному вчителю необхідно допомагати розвивати свою *власну* педагогічну творчість, а не лише схильність спиратися на досвід своїх колег, тобто доводити «механізм наслідування» до його логічного завершення, а не зупинятися на етапі копіювання. Необхідно допомогти вчителю зрозуміти, що він може переймати певні концептуальні положення передового педагогічного досвіду, але ні в якому разі не намагатися сліпо переносити його у свою творчу лабораторію на не підготовлений належним чином ґрунт, без врахування специфіки класу, своїх індивідуальних особливостей. Потрібно вчити вчителя, що навіть найоригінальніші, найновіші методичні новації й розробки колег потребують творчого

засвоєння, у результаті якого і народжується власна педагогічна творчість.

Необхідно для того, щоб допомогти сформувати вчителю свою педагогічну майстерність, знати рівні творчої педагогічної діяльності. Так С. Сисоєва виокремлює чотири такі рівні:

- *репродуктивний*, коли вчитель працює на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду та обирає ті, що найбільш відповідають конкретним умовам його праці й індивідуально-психологічним особливостям учнів;

- *раціоналізаторський* рівень – за якого вчитель на основі аналізу власного досвіду та конкретних умов педагогічної діяльності вносить корективи до своєї роботи, удосконалює, модернізує певні елементи існуючих рекомендацій, методик, досвіду відповідно до нових завдань, що виникають за конкретних умов;

- *конструкторський*, коли на основі власного досвіду й самоаналізу своєї діяльності та знань психолого-педагогічних особливостей кожного учня й колективу в цілому, педагог, використовуючи існуючі методики, рекомендації й передовий досвід, конструює власні, найбільш оптимальні варіанти розв'язання педагогічних проблем;

- *новаторський* рівень, який характеризується тим, що вчитель підходить до розв'язання педагогічних проблем на принципово нових засадах, які відрізняються новизною, оригінальністю та високою результативністю.

Знаючи ці рівні, очевидним стає те, що при плануванні роботи з вчителями, ми маємо враховувати, на якому саме рівні вони перебувають, що вже вміють робити, а що їм потрібно ще опанувати. Це і обумовлює необхідність індивідуалізації в підвищенні кваліфікації, його особистісно зорієнтованої спрямованості. Для того, щоб визначити рівень творчої педагогічної діяльності іноді замало буває просто орієнтуватися на кваліфікаційну категорію вчителя. Адже ми знаємо, що отримання категорії часто носить суто формальний характер. І буває, що серед вчителів II і I категорії ми зустрічаємо молоді таланти, які мають певні новаторські знахідки, а іноді навпаки, і серед вчителів вищої категорії, на жаль, маємо просто добрих ремісників. Тож очевидно, що необхідно діагностувати рівень творчої

педагогічної діяльності вчителів. Це можливо зробити через систему анкетування, тестування, врахування всіх напрацювань вчителя, його участі в роботі курсів, творчих груп, конкурсах тощо. Тоді можна створити належні умови для його саморозвитку, самовдосконалення та підвищення професійної компетентності. Отже, щоб сформувати творчого вчителя, здатного формувати творчого учня, потрібно і тим, хто навчає вчителів, відійти від шаблонних, трафаретних підходів до організації та проведення методичної роботи з вчителями і шукати нові оригінальні форми, розвиваючи і себе як творчу особистість.

Список використаної літератури

1. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком.- И. : Изд. Моск. ун-та, 1982.
2. Вікова та педагогічна психологія : Навч. Посіб./ О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова. М. : Педагогика, 1991 – 480 с.
4. Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении (логико-психолог. проблемы построения учебных предметов). М. : Педагогика, 1972.- 424 с.
5. Калмыкова З. И. Продуктивное мышление как основа обучаемости. М. : Педагогика, 1981.- 200с.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під ред. Л.М. Проколієнко; Упоряд. В.В. Андрієвська, Г. О. Балл, О.Т. Губка, О.В. Проскура.- К.: Рад. Школа, 1989. - 608 с.
7. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури у середніх навчальних закладах. – К.: Вища школа, 2007.
- 8.Паламарчук В.Ф. Техне інтелекту (технологія інтелектуальної діяльності учнів): Посіб. для вчителів.- К., 1999.- 92 с.
- 9.Селевко Г.К. Современные образовательные технологии // Шк.. технологии .- 1997.- № 4.- С. 22-46.
- 10.Эльконин Д.Б. Избр. психол. тр./ Под ред. В.В. Давыдова, В.П.Зинченко.- М.: Педагогика, 1989.